

Чирва Юлія. Психоаналитические проблемы отношений персонажей в творчестве Трумена Капоте.

Статья посвящена анализу психоаналитической проблемы отношений между людьми в произведениях Трумена Капоте. В творчестве американского писателя можно проследить его неустанные мировоззренческие поиски, которые проявляются в попытках всестороннего осмысления психологии человеческих отношений. Квинтэссенцией мировоззренческих поисков Капоте, идейным аккордом его концепции стал роман «Хладнокровное убийство», где автор изображает сложную внутреннюю трагедию человека, в котором аккумуляция разных душевных переживаний порождает взрыв звериной жестокости. Анализ показал, что Трумен Капоте, детально воссоздавая внутренний мир личности, самые тонкие моменты психологического естества, эмоциональности, рассматривает преступника как личность, в характере которой сублимируются биопсихические, социальные, морально-этические проявления, что влечет комплекс внутренних противоречий, психологических переживаний.

Ключевые слова: Трумен Капоте, «Другие голоса, другие комнаты», «Завтрак у Тиффани», «Луговая арфа», «Хладнокровное убийство», отчуждение, одиночество, любовь к людям, психология, человеческое бытие.

Chyrva Yuliya. Psychoanalytical problems of characters' relations in Truman Capote's creative work.

The article is devoted to the psychoanalytical problem of the relations between people in Truman Capote's works. In the writer's works one can trace his constant world outlook pursuance which becomes apparent in the attempts of overall comprehension of the psychology of human relations. The novel «In Cold Blood» became the distillation of Capote's overall pursuance, the ideologic chord of his conception. In this novel the author shows human's complex inner traged in which the accumulation of different feelings causes the explosion of savage cruelty. The analysis showed that recreating the human's inner life, the most delicate moments of psychological essence, emotionality, Truman Capote regards a criminal as a personality. Biomental, social, mental and ethical manifestations sublimate in the personality's character. It causes a complex of inner contradictions and psychological feelings.

Key words: Truman Capote, «Other Voices, Other Rooms», «Breakfast at Tiffany's», «The Grass Harp», «In Cold Blood», alienation, solitude, love for men, psychology, human existence.

Стаття надійшла до редколегії
22.05.2013 р.

821.161.2-2.09 Квітка-Основ'яненко

Ольга Яблонська

Провінційний код драматургії Григорія Квітки-Основ'яненка

Політологічний та ідеологічний аспекти дослідження забезпечили вирішення у драматургії Григорія Квітки-Основ'яненка таких опозиційних пар, як «столиця імперії – рідна земля», «варварська Росія – цивілізована Європа», наївність / хитрість місцевого населення, «своє чуттєве (морально-етичне) – чуже раціональне».

Ключові слова: драматургія Григорія Квітки-Основ'яненка, провінційність, просвітительські акценти, комплекс меншовартості, міщанство, риторика обману та самовихваляння.

Постановка наукової проблеми та її значення. Свого часу М. Зеров зробив висновок, що «побутовий консерватизм та місцевий, кутковий патріотизм – це перша фаза національної свідомості українських авторів доби Котляревського та Квітки» [3, с. 104]. Попри підневільне становище України існував образ щирої та незіпсутої цивілізацією (тобто імперією) провінції. Якщо на рівні етноментальних характеристик зберігалася своя константа, то у сфері соціальної відбувалися зміни. Постколоніальне прочитання драматургії Г. Квітки-Основ'яненка забезпечує можливість реконструювати таку специфіку.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У монографії О. Борзенка «Сентиментальна “провінція” (Нова українська література на етапі становлення)» простежуються соціокультурні та естетичні тенденції доби [1]. Сучасне прочитання «Конотопської відьми» представив О. Гончар [2]. Однак поза

увагою залишилися драматургія Григорія Квітки-Основ'яненка – благодатний ґрунт для політологічного та ідеологічного аспектів дослідження.

Мета і завдання статті – здійснити постколоніальне прочитання, яке забезпечує вирізнення в драматургії Григорія Квітки-Основ'яненка таких опозиційних пар, як «столиця імперії – рідна земля», «варварська Росія – цивілізована Європа», наївність / хитрість місцевого населення, «своє чуттєве (морально-етичне) – чуже раціональне».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Топос та герої драматургії Григорія Квітки-Основ'яненка представлені двома середовищами – дворянським, що постав як наслідок розширення Російської імперії, та місцевим, українським, який має реальну загрозу стати малоросійським. Письменник зображає походження українського та російського дворянства. Якщо українське він виводить від часів Гетьманщини (походження Шпака («Шельменко-денщик»)), що зумовлене й родинною традицією (нарис «Основание Харькова»), то російське – як наслідок українського (Скворцов як московське відгалуження благородного роду Шпаків) або ж випадкове, навіть розважальне (Забойкін, Думалкін («Дворянские выборы, часть вторая, или Выбор исправника»)), а це підтверджує відсутність питомих високих характеристик.

Українське дворянське середовище також неоднорідне. Ті, хто не виїжджав за межі своїх володінь, ще не вповні охоплені стандартами, що їх імперія подає як взірцеві. Принаймні, сім'я Шпаків, хоч і спілкується російською мовою та, відповідно до модних тенденцій російської аристократії, забезпечила «вивчення» французької своїй дочці, і ще не втратила ідентичності свого рідного імені, як це притаманно сім'ї Опецьковських, яка декілька місяців проживала в Петербурзі. Тому Прісінька та Евжені по-різному мріють про майбутній шлюб: для дочки Шпака це насамперед почуття кохання, а для Евжені – пригода. І хоча в комедії «Шельменко-денщик» більшою мірою наголошується на моральному виродженні Шельменка, для якого гроші є найвищим смыслом життя («Гроші [...]! Любив, люблю і любитиму, аж поки, будучи, здохну. Що то я їх люблю!.. І батька, і матір, і жінку, і дітей, і увесь рід свій за них віддав би! Та коли по правді, будучи, сказати, так нема і у світі нічого і нікого луччого, як, будучи сказати, гроші» [5, т. 2, с. 65]), та саме Скворцов думає не про почуття до Прісіньки, а про її статки. Для нього, племінника генерала, образою гонору є відмова Шпаків, він навіть не думав, що в Малоросії є порядні люди.

В очікуваному Скворцовим шлюбі з Прісінькою можна прочитати асиметричні взаємини Росії та України: бідний капітан (Росія) хоче одружитися із донькою заможного Шпака (Україна), розбагатіти, і це йому вдається, бо всілякі шарлатани (Шельменко) допомагають, думаючи про свою вигоду. У фінальній сцені денщик звертається до Шпака: «Коли ласка ваша, то, будучи, настановить мене управляючим над отчинами» [5, т. 2, с. 117]. Отже, такі ж пройдисвіти будуть керувати Малоросією. Шельменко, як бачимо, наділений усіма прикметами, які мають здатність розвинути в корозійному типі малоросійства.

Григорій Квітка-Основ'яненко не ідеалізує і сім'ї українського поміщика Шпака. Кирило Петрович читає минулорічні газети, так обґрунтовуючи свою позицію: «Читая по проишествии года все номера вместе, я имею полное наслаждение знать, чем какое обстоятельство кончится» [5, т. 2, с. 85]. Шпак судиться із сусідом Тпрунькевичем, бо посварився з ним саме через таку публічну інформацію (з ким би мав одружитися герцог Беррійський). Потім сусід побив його тринадцять гусей, які нібито знищили в нього десять десятин вівса. Шпак категорично твердить: «Всего лишуся, имене потеряю, а взыщу с него за побитые гуси. Я его доведу!» [5, т. 2, с. 73]. Отже, причини судових процесів – дріб'язкові, і, зрозуміло, що люди мудрі мали би порозумітися, але пусті амбіції породжують необдумані вчинки.

Правда, саме Шпак зрозумів сутність Шельменка, образ якого виведений на зразок героя твору К. Гольдони «Слуга двох панів»: «как литовский цеп – на обе стороны» працює [5, т. 2, с. 80].

Вчинки Фенни Степанівни – анекдотично-комедійні, наприклад, у ситуації зі старим лікарством [5, т. 2, с. 73] чи коли Скворцов помилково сприйняв її за Прісіньку [5, т. 2, с. 98].

Про неосвіченість і недалекоглядність свідчить господарювання Лопуцьковського, який має намір свататися до Прісіньки. Воно основане на новому методі, почутому випадково під час подорожі до Воронежа. Тимофій Кіндратович признається: «Метода очень хороша, но я ее не понял и часто сбиваюсь» [5, т. 2, с. 88].

Сім'я Опецьковських переконана, що столиця імперії – ідеал, а малоросійське село Шпака – відстала й недосконала провінція. Тому Аграфена Степанівна постійно наголошує: «У нас в Петербурге» [5, т. 2, с. 89; 5, т. 2, с. 90; 5, т. 2, с. 92; 5, т. 2, с. 97; 5, т. 2, с. 99; 5, т. 2, с. 115] чи «у нас в Петергофе» [5, т. 2, с. 113]. Осип Прокопович обманує, що в Петербурзі був не раз, що знайомий із міністрами, розказує про «превежливое, преласковое» ставлення до провінціалів «господ министров», але при цьому твердить: «Бывают я у них, правда, не бывал, но, встречаясь с ними, свидетельствовал им свое почтение уважительным, со снятием шляпы, поклоном. То, верите ли вы, Кирило Петрович, они мне всегда вежливо откланивались, даже и не зная вовсе, кто я» [5, т. 2, с. 91].

Привнесені імперією порядки формують іншу мораль – хабарництво, домінанта вигоди, грошей. Так, Шельменко («Шельменко-денщик») прибрехав, що служив у земському суді, де «чував і від членів, та і від самого секретаря, що буцімто суха ложка рот дере» [5, т. 2, с. 102]. П'ятаковський, приказний губернської канцелярії («Щира любов, або Милий дорогше щастя»), не соромиться висловити свої переконання: «(долго смотрит на нее (на Галочку. – О. Я.) с удивлением, а потом, щелкнув пальцами). И именно дура!.. Будь я bestия, если она не дура!.. Имея такое богатство, остается полновластная и бесспорная всему наследница; отца ссылают в Сибирь, а она плачет, как будто о каком несчастии. Чудные бывают нравы у людей!..» [5, т. 2, с. 199].

Кріпак Олексій («Сватання на Гончарівці») узагальнює: «Усе то гроші, усе то гроші! Та ти куди не подивись, усе вони на світі орудують! З грішми, що не задумай, так усе і уродиться! З грішми, хоч лежінь, кажуть трудящий; з грішми дурня, невігласа і почитують, і шанують лучче, чим доброго, розумного і роботяшого. З гріши можна і бездільничать і других обдирать, та ще замість щоб такого у Сибір, так такому ще і кланяються. Та чого тут далеко ходити? З грішми от і Стецько шанується, мов чоловік; а він, по правді сказавши... що він? – Стецько!» [5, т. 2, с. 42]. Звичайно, ці соціальні умовиводи в устах кріпака сприймаємо так, як свого часу М. Костомаров в аналізі повісті «Щира любов» писав про Галочку: вона подекуди говорить особливо, ніби слухала університетські лекції [6, с. 291].

Присутність Російської імперії засвідчена й окремими деталями. Так, Олена («Щира любов, або Милий дорогше щастя») боїться відчиняти двері, бо думає, що то москаль [5, т. 2, с. 185]. Одарка («Сватання на Гончарівці»), дорікаючи чоловікові («Ввалився у провалля оттам, на Холодній горі, та й спав цілу ніч. Ще то навдивовижу, як тебе (Прокопа. – О. Я.) москалі не обідрали?» [5, т. 2, с. 9]), каже водночас і про велике соціальне лихо – перебування москалів на постої в українському селі. А в Одарчиному порівнянні Олексія з верствою («а то і маяче усім у вічі, як та верства!» [5, т. 2, с. 39]) фігурує така деталь імперського простору, як верстові стовпи, що почали активно запроваджуватися від часів Петра I. Доречно тут пригадати Шевченкові соціальні пророцтва вільного майбутнього України в подражанні «Ісаїя. Глава 35»: «Оживуть степи, озера, / І не верстовії, / А вольнії, широкії, / Скрізь шляхи святії / Простеляться» [7, с. 240].

Досвід Григорія Квітки-Основ'яненка як предводителя дворянства, як судді Харківського совісного суду, як голови Харківської палати карного суду став джерелом для написання творів із життя дворянства – «Приезжий из столицы, или Суматоха в уездном городе», «Дворянские выборы», «Турецкая шаль, или Так водится», «Дворянские выборы, часть вторая, или Выбор исправника», «Шельменко – волостной писарь», «Ясновидящая», «Шельменко-денщик», «Вояжеры», «Мертвец-шалун».

Усі «принади» провінційного міста відкриває письменник у комедії «Приезжий из столицы, или Суматоха в уездном городе». Комплекс меншовартості проявляється в бездумному копіюванні столиці (в моді, в мовленні, в іменах на французький манер (наприклад, Ейжені)), у запобіганні перед усім іноземним (французькі пансіони; навіть харчевня називається «Лондон»). Провінціали живуть очікуванням столичних журналів, а їх прихід є справжньою подією. Місцевий невизнаний геній Ученосветов переконаний у своїй винятковості, щоправда, інші не сприймають цього, на його думку, через заздрість. Саме тому його дисертацію про театр не друкує навіть «Телеграф».

Жителі провінційного міста наївні, легковірні, їх нескладно обдурити заїжджому проїждисвіту, навіть особі з таким промовистим прізвиськом, як Пустолобов. Він уміє себе подати («входит важно» [5, т. 1, с. 53]), справити враження, обіцяє всім винагороду, граючи на марнослав'ї. Тобто успіх Пустолобова – це не тільки результат його спритності, все це проростає на провінційному ґрунті запобігання перед приїжджим зі столиці, прагненні вислужитися, навіть ціною самоприниження.

У творах «Дворянские выборы» та «Дворянские выборы, часть вторая, или Выбор исправника» розкриваються махінації, до яких удаються нечесні службовці, зокрема під час виборів. На такі злодіяння йдуть дворяни. Про їхнє походження розказує Благосудов (як підказує класицистичний

принцип, цей персонаж належить до позитивних): «Получив после родителей в наследство имение и невежество, живут в праздности, в пороках. Промотавшиеся из них должны были продать имения; новыми помещиками сделались выгнанные из службы приказные, крючкотворством своим награбившие большие деньги и происками получившие дворянское звание. Пришельцы сии возобладали в уездах над развратно живущими дворянами, ввели свои правила, понятия, и, таким образом, все провождают жизнь без благородства, без чести и без ума, одни расточая, а другие награблявая имения» [5, т. 1, с. 134]. Твердов доповнює: «И они же управляют делами в уезде, избирают из людей, известнейших по злым делам, в судьи, котрые, поправ закон, теснят слабых, – это ужасно!» [5, т. 1, с. 134].

Ще одна категорія дворян – збіднілі нащадки, які задля заробітку працюють на виборах «запасними». Як виявляється, вони – звичайні злодії («Забойкин. Я тебе (Драчугіну. – О. Я.) открьлся как приятелю, а ты разболтал. Да все-таки при обыске лошадей не отыскали, так я не объявленный коновод. А ты так вот молчи, а не то всем расскажу, как на прошлых выборах на бале у губернского предводителя за ужином нахлостался да утащил серебряную ложку и пару ножей, а дворецкий при всех вынул» [5, т. 1, с. 128]).

Коли в цій «умствующей губернии» зазнають краху негідні плани Кожедралова, то він шукатиме іншу територію, де ще нема таких, як він [5, т. 1, с. 154].

У п'єсі «Дворянские выборы, часть вторая, или Выбор исправника» дворянин Забойкін розкаже про своє походження такому ж Вижималову: «мой покойник был домашним шутком у одного барина. Шутя да шутя, его записали в полк, и я еще помню, как он шутовские кафтаны носил, а там и прапорщиком сделали, все для ради шутки; а там и дворянску грамоту дали. Хохоту было довольно!» [5, т. 1, с. 196]. Аналогічно й Думалкін: «Знаете, я нигде не служил, а батенька меня записали в казенную палату; да как они умерли, так я и вышел в отставку, за это мне и чин дали» [5, т. 1, с. 198].

За задумом автора, Скромов виводить на чисту воду злодіяння голови волості Трофимича: «Эти называемые вами дворяне не стоят своего звания, когда решились на такое законопротивное дело, чтоб с миру собранные деньги проматывать на пьянство, а потому не должно было бы требований их исполнять. Но ты, голова, не довольно того, что глупо издерживаешь мирские деньги, но еще приказываешь записать их вдвое, чтоб половину их оставит себе. Это тяжкий грех, это воровство!» [5, т. 1, с. 204].

Навіть у сюжеті комедії «Турецкая шаль, или Так водится» Григорій Квітка-Основ'яненко устами свого героя чиновника Доверкіна відкриває завісу таємниць провінційних (без)порядків: «Как запутывают по губерниям! Какое у них искусство хоронит концы!..» [5, т. 1, с. 171].

Різного типу аферисти та пройдисвіти знаходять собі можливість процвітати в середовищі наївних і неосвічених дворян. У комедії «Ясновидящая» саме таким зображене провінційне місто. Дрянев разом із губернатором їздив до Петербурга, де прожили півтора місяця. Але це стане для нього предметом справжньої гордості, тому, як і Опєцьковська («Шельменко-денщик»), підкреслюватиме: «У нас в Пётербурге...» [5, т. 1, с. 320].

Розмова Дрянева та майора Достойнова не тільки показує неосвіченість племінника Маргарити Чернодушкіної, а й свідчить про мілітарну складову частину політики Російської імперії:

«Дрянев. Уж как вы, военные, колотили турок, так на удивление.

Достойнов. Я не участвовал в этой славной войне. Я служу в Финляндском корпусе.

Дрянев. А! так вы с черкесами управлялись? Славно и там отличились.

Достойнов. Очень рад, что вам нравится. Ха-ха-ха-ха! в Финляндии – с черкесами, ха-ха-ха-ха!» [5, т. 1, с. 321].

Серед жителів провінційного міста вирізняється учений Точкін, в образі якому, як вважають, Григорій Квітка-Основ'яненко зобразив свого супротивника М. Полевого [4, с. 78]. Це йому висловлюються поради, які забезпечують успіх: «Пиши не то, что знаешь, но что хочешь, и назови историею, – все будет равно. Никто не будет ее читать, ты не для сего века. Пиши, ссылайся на летописи, якобы у тебя имеющиеся, приводи в свидетельство авторов, хотя и не существующих, кто их не знает – будет удивляться твоему всезнанию. Мысли новейших писателей пересказывай по-своему, никто не узнает. Одним словом: продолжай писать, что ты начал уже и имеешь у себя в кармане» [5, т. 1, с. 367]. Сам Точкін – недалекоглядна особа, яка наївно переконана у своїй геніальності. Він працює над багатотомним дослідженням про історію російських лаптів, думаючи в майбутньому вручити «десять экземпляров истории русских лаптей для раздачи неимущим лаптей», при цьому вважаючи, що «одно заменит другое» [5, т. 1, с. 368]. Тобто Точкін навіть не усвідомлює підміни понять. Автор спонукає задуматися над тим, хто творець наукового (офіційного) дискурсу імперії, а значить сформулювати висновок, що такою ж фальшивою є й уся система.

Різні прояви тупості й обмеженості в дворянському середовищі сконцентровано зображає Григорій Квітка-Основ'яненко за допомогою місця, де перетинаються дороги – «трактир близ неважного городка на большой дороге, по которой ходят дилижансы» [5, т. 2, с. 118] («Вояжеры»). Тут зупиняються ті, хто виїжджає за кордон чи повертається звідти. Всіх їх об'єднує ненависть до рідного («воздух гадкий, деревенский, мужицкий» [5, т. 2, с. 119]; «убийственные щизы, мучительное жаркое – и все это так пахнет Русью, что я боялся умереть с голоду...» [5, т. 2, с. 127]; «Ка-лу-га! какие названия городов!.. Еще есть Харь-ков, Астра-хань, Жиз-дра... Умора! язык сломаешь, горло разорвешь» [5, т. 2, с. 129]) та запобігання перед чужим, іноземним («Радость! восторг!.. вздохну европейским воздухом...» [5, т. 2, с. 119]; «Воды простой не спрашивай. Даже в лужах всех уже целительная от всех болезней...» [5, т. 2, с. 146]; «За границею... в женском поле вовсе не видишь этой грубости, дикости, неприязненности, которыми отталкивают нас от себя русские женщины» [5, т. 2, с. 144]). Європа їм мислиться як ідеальний, цивілізований світ, де зосереджені мистецькі шедеври, найкращі композитори та співаки, де панує царство мод, де здатні поцінувати талант посправжньому. Тому Базиль переконаний, що «человеку с чувством, с душою, – непременно нужно, хотя на несколько времени, побывать за границей. Иначе смерть, мучительная смерть!» [5, т. 2, с. 147]. Дмитро Матвійович хоча й не здобув традиційної освіти, але має за мету вдосконалити англійський парламент, думаючи в майбутньому принести користь Росії. Заради пустих амбіцій показати себе Європі («Один едет отыскивать диковин, а другой везет себя показывать как диковину» [5, т. 2, с. 126]; «За границею я заставлю говорить о себе, у меня последняя копейка ребром станет. Как сыпну деньгами, так меня и пошли величать ргнсе Умихалкин» [5, т. 2, с. 129]; «возвратясь, не буду бояться упрека в дикости и необразованности русских, надеясь, что для многих стану образцом» [5, т. 2, с. 131]) навіть продаються чи закладаються мастки (Іван Макарович, Анастасія Луківна).

Комплекс меншовартості формує незадоволення своїм іменем (Олександра Іванівна, Лукія Іванівна, Базиль, Алексіс, Жорж), нарікання на те, що прожиті роки в Росії – це даремне втрачений час (Алексіс). Аби справити враження на очікувану європейську аристократію, Анастасія Луківна скуповує цілий «ящик с галантерейными разными вещичками» [5, т. 2, с. 140] («Он хоть и ничего, но, знаешь, батюшка, все-таки кинется в глаза и даст знать, что мы из России приехали, не так чтобы уже и вот» [5, т. 2, с. 140]); бере із собою зайву прислугу. Звичайно, не йдеться про високий інтелектуальний чи духовний рівень. Вона зовсім неосвічена жінка, яка навіть не знає, з якої сфери Гюго («А это, батюшка, что такое и где оно продается?» [5, т. 2, с. 147]) чи який адміністративний статус європейських міст. Заради гарного слівця Жорж виголошує пусті сентенції («Если я вижу, что брат мой постиг жизнь, умеет наслаждаться всем представляемым ею, я заимствую у него, подражаю ему, иду с ним рука об руку: не разбираю, жид ли он, калмык, татарин» [5, т. 2, с. 160]).

На такому ґрунті добре проростають різновиди Шельменків – пройдисвіти та шахраї, які живуть за чужий рахунок (Леонтій Якович, Базиль, Алексіс). Леонтій Якович відверто каже про свою мету: «Не удастся ли где приютиться в путеводители ко всем заграничным славностям, чтобы на чужой счет ездить и жить. Непременно надобно умудриться зашибить копейку кое-как выбратсья в чужие края. Там толпа наших русских мужчин и женщин: выбирай любую глупость, пристань – и желание твое достигнуто. По милости дураков пользуйся от них и проживешь целый век спокойно. Этот молодой человек, конечно, хочет избавить землю русскую еще от одного глупца: тоже, вижу, дует за границу» [5, т. 2, с. 137]. Для цього негідника «самый лучший вид Бадена – это зеленое сукно на карточных столах» [5, т. 2, с. 148].

У пошуках сильних відчуттів Єфросинія Марківна їде на Кавказ, не так заради лікування цілющими водами, як заради відчуття страху від черкесів. «Ах, я бы желала видеть их!.. Желала бы, чтобы они набежали и произвели значительную тревогу... Это навело бы на нас страх... везде испуг, смятение, отчаяние... Какая картина!.. Ощущение невыразимое, не могущее быть постигнуто и здесь испытано!.. Как бы это потрясло мою душу!.. Как бы я желала упиться этим необыкновенным чувством!.. Ну, что в этой прозаической жизни, хоть бы и в Париже?.. Давайте нам поэзии, поэзии высокой, возвышенной, невыразимой!.. Где же более можно ощутить ее, как не между ужасами, страшными опасностями?.. Это наслаждение!.. А если к этому... не смею мечтать... если к этому похищение, плен... заключение... освобождение, исполненное высокого романтизма!..» [5, т. 2, с. 176–177]. При цьому, звичайно, забувається, що такого типу романтизм має імперсько-загарбницьке походження. Хоча окремі натяки на таку специфіку є в розмові Базиля з Наталею [5, т. 2, с. 146–147].

Що ж навчила освічена, цивілізована Європа подорожаних із варварської Росії? Більшість, як і раніше, демонструє абсолютне нерозуміння суті справ. Алексіс думає змінити Росію, європеїзувати її, правда, шлях цей має початися із вдосконаленої ним паризької моди зав'язувати галстук [5, т. 2, с. 180]. Тільки Кіндрат Іванович констатує свою помилку: «Вот плоды моей глупости! Пропустил пятнадцать тысяч, нарядился чучелом, стал туристом, а пользы и толку ни на грош» [5, т. 2, с. 178]. Характерно, що в комедії «Вояжеры» висновок виголошує прислуга Афонька (як і в «Сватанні на Гончарівці» кріпак Олексій): «У нас бранят свое, едут чужим любоваться» [5, т. 2, с. 169]. Очевидним є те, що просвітительські переконання автора зумовили саме такий вибір носія правди.

Серед оцінних орієнтирів Григорія Квітки-Основ'яненка – домінанта морально-етичного, що часто протиставляється раціональному, особливо, коли носієм його є чужий. Така закономірність проступає в сюжеті п'єси «Щира любов». П'ятаковський, який хотів одружитися з Галочкою, про себе каже: «Я служу рачительно, по дороге к благородию» [5, т. 2, с. 193]. Йому у відповідь інша позиція – «Служба тут не спрощується. Нужен нрав і поведеніє...» [5, т. 2, с. 193].

Герої твору – прості провінціали з Гончарівки, передмістя Харкова – живуть почуттями, а втручання розуму призводить до трагічної розв'язки (Галочка, турбуючись про майбутнє свого заможного коханого, відмовляється від щасливого шлюбу з ним; думає, що краще їм жити, як брат із сестрою [5, т. 2, с. 208] (до речі, аналогічні асексуальні взаємини складуться в Оксани та Петра, героїв повісті «Сердешна Оксана», над якою письменник тоді ж працював). Дівчина навмисне виходить заміж за нелюба, що призведе до її передчасної смерті).

У п'єсі «Бой-жінка» (яку можна розглядати як варіант продовження «Сватання на Гончарівці», коли б Уляна вийшла заміж за Стецька) драматург демонструє таку парадигму місцевого населення, як наївність / хитрість. Причому наївність ревнивого чоловіка подається як дурість. Настя провчила його за допомогою свого брата-улана, але саме вона дотепно придумала всі ситуації. Свої здібності жінка пояснює як вроджені: «Адже я на Основі родилась і зросла, так нас вже ніхто не одурить» [5, т. 2, с. 288].

Розв'язка таких драматичних творів, як «Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик», «Бой-жінка» значною мірою забезпечується образом бувалого та хитрого москаля [8, с. 241–245]. Риторика самовихваляння та обману – якості, набуті (розвинуті) під час солдатської служби – зумовлює блискавичну реалізацію задуманого.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Новий центр Петербург не став взірцем для української глибинки, її ідеалом залишається щирість, а не крутість, домінанта свого чуттєвого, а не раціонального. Григорій Квітка-Основ'яненко, акцентуючи на просвітительських ідеях вагомості освіти та віри в соціальну правду (ідеальний цар («Шельменко-денщик»); справедливий губернатор («Шельменко-денщик»); добрий кріпосник («Сватання на Гончарівці»)), представляє водночас психологічний і культурний виміри українського колективного чуття.

Література наступних десятиліть XIX ст. демонструватиме свідоме творче використання традиції, взаємодію / протистояння двох культур (імперської та колоніальної), вибір авторської позиції, ідею месіанізму поневоленої нації та ін., себто – все те, що формує національну ідентичність.

Джерела та література

1. Борзенко О. «Сентиментальна провінція» (Нова українська література на етапі становлення) / О. Борзенко. – Х. : [б. в.], 2006. – 322 с.
2. Гончар О. «Конотопська відьма»: сучасне прочитання / О. Гончар // Слово і час. – 2008. – № 5. – С. 34–40.
3. Зеров М. Нове українське письменство / М. Зеров // Зеров М. Українське письменство / упорядкув. М. Сулима ; післямова М. Москаленка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 6–105.
4. Зубков С. Д. Григорій Квітка-Основ'яненко: Життя і творчість / С. Д. Зубков. – К. : Дніпро, 1978. – 368 с.
5. Квітка-Основ'яненко Г. Зібрання творів. У 7 т. Т. 1–2 / Г. Квітка-Основ'яненко. – К. : Наук. думка, 1978–1979.
6. Костомаров М. Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке / М. Костомаров // Костомаров М. Слов'янська міфологія : вибр. пр. з фольклористики й літературознавства / упоряд., прим. І. П. Бетко, А. М. Полотай ; вступ. ст. М. Т. Яценка. – К. : Либідь, 1994. – С. 280–296.

7. Шевченко Т. Ісаія. Глава 35 / Т. Г. Шевченко // Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів. У 12 т. Т. 2. Поезія. 1847–1861 рр. / упоряд. та комент. В. С. Бородіна та ін. ; ред. тому В. С. Бородин. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 239–240.
8. Яблонська О. Етноментальний образ москаля в українській літературі дошевченківського періоду: чужий / свій серед українців / О. Яблонська // Волинь філологічна : текст і контекст. Імагологічна проблематика польської, білоруської, російської та української літератур і європейський контекст : зб. наук. пр. / упоряд. Л. К. Оляндер, Т. П. Левчук. – 2011. – Вип. 11. – С. 236–246.

Яблонская Ольга. Провинциальный код драматургии Григория Квитки-Основьяненко. Политологический и идеологический аспекты исследования обеспечили расшифрование провинциального кода драматургии Григория Квитки-Основьяненко. Просматриваются такие закономерности, как комплекс неполноценности, мещанство, проявления малороссийства, интеллектуальная и духовная коррозия, взяточничество, риторика обмана и самовосхваления, оппозиционные пары «столица империи – родная земля», «варварская Россия – цивилизованная Европа», наивность / хитрость местного населения, «свое чувственное (морально-этическое) – чужое рациональное». В текстах «Приезжий из столицы, или Суматоха в уездном городе», «Дворянские выборы», «Дворянские выборы, часть вторая, или Выбор исправника», «Шельменко – волостной писарь» оголены механизмы губернских (бес)порядков. Сюжеты произведений «Ясновидящая» и «Вояжеры» имеют свидетельства милитарной политики Российской империи. Развязка таких драматических произведений, как «Свадьба на Гончаровке», «Шельменко-денщик», «Бой-баба» обеспечивается образом бывалого и хитрого солдата.

Ключевые слова: драматургия Григория Квитки-Основьяненко, провинциальность, просветительские акценты, комплекс неполноценности, мещанство, риторика обмана и самовосхваления.

Yablonska Olga. Provincial Code Drama Grigoriy Kvitka-Osnovyanenko. Political and ideological aspects of the study provided the decryption code provincial drama of Grigoriy Kvitka-Osnovyanenko. It is traced patterns such as inferiority complex, pettiness, Little Russian expression, intellectual and spiritual corrosion, corruption, deception and rhetoric of self-congratulation, oppositional pairs «capital of empire – the native land», «barbaric Russia – civilized Europe», naive / trick of the local population, «his sense (moral and ethical) – alien rational». In the texts «Coming from the capital, or the turmoil in the provincial town», «Noble elections», «Noble elections, part two, or a police officer selection», «Shelmenko – district clerk» is showed provincial mechanisms (without) orders. Plots of works «Clairvoyant» and «Voyagers» contain evidence of military policy of the Russian Empire. Decoupling of such dramas as «Courtship in Goncharovka», «Shelmenko-Denshyk», «Boy-zinkan» is provided by image of experienced and cunning Moskal.

Key words: drama G. Kvitka-Osnovyanenko, provincialism, educational focus, inferiority complex, pettiness, rhetoric fraud and self-glorification.

Стаття надійшла до редколегії
14.05.2013 р.

УДК 821.161.2(438) (082.21)

Віктор Яручик

Особливості сучасної україномовної поезії в Польщі

У статті йдеться про поетичний доробок україномовних письменників у Польщі. Автор намагається проаналізувати творчість митців Холмщини, Підляшшя та Лемківщини періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття. Основна увага зосереджена на нових іменах у літературному процесі і проблематиці їхньої творчості. Автор робить спробу проаналізувати особливості віршування, якими користуються поети, котрі з різних причин живуть за межами материкової України.

Ключові слова: поезія, творчість, літературний процес, письменник, автопрезентація.

Актуальність роботи. Поетичний доробок україномовних письменників у Польщі нині вважають одним із найменш досліджених явищ у сучасній літературознавчій науці. Твори Тадея Карабовича, Жені Жабінської, Юрія Гаврилюка, Івана Киризука, Володислава Грабана та багатьох інших досі залишаються малознаними для широкого кола любителів слова.